

Oblikovna stran besed

Poznamo pregibne in nepregibne besede. Pregibnim se oblika spreminja, so iz osnove in končnice (nosi slovnični pomen).

Besedne vrste:

Besede delimo glede na pomenske lastnosti in njihove tipične vloge v stavku.

- samostalniška beseda
- pridevniška beseda
- glagol
- prislov
- predlog
- veznik
- členek
- medmet

Samostalniška beseda poimenuje bitja, reči in pojme. Ločimo samostalnik, posamostaljen prdevnik, samostalniški zaimek.

V slovenščini uporabljamo množino namesto dvojine pri: parnih delih telesa, oblačilih, napravah, bioloških parih.

Množinske samostalnike uporabljamo samo v množini, poznamo pa tudi neštevne edninske samostalnike (poimenujejo snov, skupino, pojem).

Moške sklanjatve: 1. moška sklanjatev (v rod. ednine ima –a), 2. moška sklanjatev (v rod. ednine ima –e), 3. moška sklanjatev (ničta končnica).

Ženske sklanjatve: 1. ženska sklanjatev (v rod. ednine –e), 2. ženska sklanjatev (v rod. ednine –i), 3. ženska sklanjatev (ničta končnica).

Srednja sklanjatev (v rod. ednine imajo –a).

Naglasno mesto: *nepremični naglas na osnovi, končniški naglas, premični naglas na osnovi, mešani naglas.*

Osebni zaimki imajo v roditelju, dajalniku in tožilniku dve obliki: naglasno, naslonsko. Če je tožilnik vezan na enozložni predlog: navezna oblika.

Povratni osebni zaimek (sebe/se).

Vrste neosebni samostalniških zaimkov: vprašalni, oziralni, nedoločni, nikalni, poljudnostni.

Pridevniška beseda poimenuje lastnost, vrsto, svojino, količino prvin stvarnosti. Ločimo pridevnik, pridevniški zaimek, števnik.

Pridevniške besede se ujemajo s samostalniškimi v spolu, sklonu, številu. Posebnost: navezovalnost (odšli smo si pogledati rastlinski svet in jamskega).

Kot del povedka nastopajo v vlogi povedkovega določila (Rastlinski svet je raznolik) ali povedkovega prirastka (Voznik je ustavil utrujen).

Oblika lastnostnih pridevnikov je lahko nedoločna (kakšen, npr. rdeč balon) in določna (npr. rdeči balon) → kadar govorimo o že znani lastnosti kakšnega samostalnika, kadar pridevnik označuje posebno vrsto predmeta, pred katerega imenom stoji, za kazalnimi in svojilnimi zaimki.

Tristopenjsko in dvostopenjsko stopnjevanje pridevnikov.

Števniki 1 ima za vse tri spole posebne končnice, 2, 3, 4 imajo dve posebni končnici (za moški spol ter za ženskega, srednjega).

Ločilni števnik:

- količina prvin – npr. dvoje vrat
- količina vrst prvin – npr. troja gorovja (kremenčeva, apnenčasta, škrlasta)

Množilni števnik:

- poimenujemo količino delov prvine. Npr. trojni skok

Pridevniški zaimki so lastnostni, vrstni, svojilni, količinski. So osebni (svojilni, povratni svojilni zaimek), neosebni (vprašalni, oziralni ...)

Glagol: z njim poimenujemo dogajanje, dejanje ... So polnopomenski ali nepolnopomenski (fazni, naklonski, biti).

Glagolski vid: dovršni in nedovršni.

Glagolska vezljivost (valenca); ločimo: *osebne* (predvidevajo dopolnilo v imenovalniku), *brezosebne* (npr. deževati) ter *prehodne* (predvidevajo dopolnilo v določenem neimenovalniškem sklonu (npr. udariti), *neprehodne* (npr. smučati).

Osebne glagolske oblike izražajo osebo in število. Neosebne glagolske oblike: *nedoločnik* (-ti/-či), *namenilnik* (-t/-č), *opisni deležnik na -l*, *trpni deležnik na -n/-t*.

Glagolski naklon: povednik, velelnik, pogojnik. Glagolski čas.

Glagole spregamo (pregibamo v osebi in številu).

Velelnik izraža le 2. osebo vseh treh števil in 1. osebo dvojine in množine.

Prislovi so besede, ki poimenujejo kraj, čas, način ali vzrok dejanja. Ločimo krajevne, časovne, načinovne in vzročne prislove.

Lahko jih stopnjujemo (opisno ali z obrazli). Načinovni prislovi, tvorjeni iz glagolov, so deležja (čepe, vriskaje, kazoč).

Lahko kaj poimenujejo posredno (prislovni zaimki) ali neposredno.

So nepregibne besedne vrste.

Predlogi so besede, ki poimenujejo neenakovredna razmerja med besedami ali besednimi zvezami. Vplivajo na sklonsko obliko izraza za seboj. Predlog in besedna zveza, ki mu sledi, tvorita predložno zvezo.

Poimenujejo razmerja: časovno, prostorsko, načinovno in vzročno.

So nepregibne besedne vrste. Nimajo vloge samostojnega stavčnega člena.

Nepravi predlogi prvotno niso predlogi, ampak samostalniki (npr. vrh /hriba), prislovi (npr. blizu /klopi). Ob sebi zahtevajo samostalniško besedo v roditelju.

Vezniki so besede, ki poimenujejo logična razmerja med prvinami predmetnosti. Ne vplivajo na obliko besede za seboj. Ločimo priredne in podredne veznike.

Priredni vezniki poimenujejo: *istovrstnost, nasprotje, posledičnost*.

Podredni vezniki poimenujejo: *čas, vzrok, namen, pogoj, izjemo, primerjavo, vsebinskost* (npr. da).

So nepregibne besedne vrste. So del drugih stavčnih členov.

V vlogi veznika uporabljamo tudi besede, ki niso prvotni vezniki: vprašalni zaimki, oziralni zaimki, členki.

Členki so besede, ki poimenujejo *sporočevalčevo miselno presojo stvarnosti*, večjo ali manjšo stopnjo *njegovega prepričanja o čem, pritrjevanje, zanikanje*. So nepregibne besede. Niso samostojni stavčni členi.

Medmeti so besede, ki neposredno izražajo sporočevalčevo doživljanje stvarnosti. Z njimi posnemamo naravne glasove, navezujemo oz. ohranjamo stike z ljudmi ali okazujemo.

So razpoloženski, posnemovalni in velelni.

Nimajo vloge samostojnega stavčnega člena – so *pastavki ali samostojne povedi*.